

GUNNAR SKIRBEKK

Forsoning og splid

Hendingar ved og omkring Det historisk-filosofiske fakultet ved Universitetet i Bergen på 60- og 70-talet i lys av «hundreårsmarkeringa»

Hendingane omkring det såkalla studentopprøret på 60- og 70-talet kan omtalaast på ulike måtar ut frå ulike perspektiv. Her skal eg omtale dei ut frå stikkorda forsoning og splid: *forsoning* av ei historisk spenning mellom ein universitær embetsstand og folkelege rørsler, og opning for *ny splid*, men etter andre dimensjonar. Eg skal kort skissere det eg har i tankane.¹

Forsoning, i to trinn

I eit modernitetsteoretisk perspektiv kan norsk historie på 1800-talet omtalaast som ein dialektisk prosess mellom ein luthersk embetsstand med hegemonisk basis i universitetet, og folkelege rørsler og elitar² – eit spenningsfylt samspel som fører fram til ei viss politisk

Kø for å komme inn på Universitetsbiblioteket en vårmorgen i 1965.

Billedsamlingen/Uib

forsoning ved innføringa av parlamentarismen i 1884, men som varar ved vidare framover i norsk historie. I denne prosessen inngår unionsstriden og hendingane omkring unionsoppløysinga i 1905. Men dei sosio-kulturelle spenningane bak desse prosessane blir ikkje borte ved at unionen blir opplyst.

I den (adelsfrie) norske embetsstaten kunne embetsmenn ha politiske verv, og vi får frå første stund dei karakteristiske professor-politikarane, frå Treschow og Schweigaard og frametter. Universitetsdanna juristar og lutherske teologar utgjorde kjernen i denne embetsstanden (i tillegg til offiserar frå krigsskulen), og etter kvart vart dei utdanna ved det unge universitetet i Christiania. Liksom regjering og embetsverk var arenaer for maktutøving, var universitetet basis for rekruttering til maktstillingar og for kulturelt hegemoni.³

Institusjonelt, konfesjonelt og klassemessig er dette ein særeigen konstellasjon, berre med visse parallellear til situasjonen i andre nordiske land.

Det andre særtrekket er den rolla som folkelege rørsler og elitar kom til å spele (igjen med visse parallellear til grannelanda): I fugleperspektiv kan vi seie at desse rørslene kom i tre bølgjer: haugianarane, thranerørla og Jaabæks bondevenner – kvar av dei med overgang frå spontane rørsler til organiserte grupperingar, og samla sett med stortingsmakt og parlamentarisme som ein første milepål, for denne pågåande dialektikken mellom folkelege rørsler og ein luthersk embetsstand.⁴

Truleg var det viktig at dei folkelege rørslene også var danningsrørsler i vid forstand: Dei representerte eit kulturelt folkedanningsprosjekt i tillegg til å vere politiske rørsler, og alt i alt oppstod det ein tillitsskapande læringsprosess, som bakgrunn for embetsstandens fredelege «abdikasjon» i 1884.

Spenningsane bestod, politisk så vel som sosial og kulturelt, men samtidig var det skapt ei viss anerkjenning av den andre «som den andre» – eit snev av «postmodernistisk» toleranse for det som er og blir verande annleis, ikkje konfesjonelt, men sosio-kulturelt. Hos den avtroppende embetsmannseliten var det skapt ei tillit til at dei andre i grunnen var siviliserte og tilreknelege og at ein trygt kunne gå i opposisjon – eit uvurderleg vilkår for eit fungerande demokrati.⁵

Ut frå dette perspektivet på norsk historie fram til unionsoppløysinga i 1905 skal vi no vende blikket mot hendingane i og omkring Det historisk-filosofiske fakultet på 60- og 70-talet. Vi byrjar med rekrutteringssituasjonen:

I etterkrigstida kom mykje gåverik ungdom frå folkelege miljø inn på gymnaset og etterkvart også på universitetet, og no var det også eit universitet i

Bergen. Framover på 60- og 70-talet auka studenttalet, og ikkje minst vart universitetet i Bergen prega av den nye typen lånekassefinansiert ungdom, ofte med sterkt studiemotivasjon og med suverene karakterar frå gymnaset, og ikkje sjeldan med bakgrunn frå dei vestlandsregionane der dei folkelege rørslene stod sterkt. I spissformulering: preseteristane frå landsgymnasa inntok universitetet – og ofte gjekk dei framom andre, både i studiesamanhang og i studentsamfunn, og seinare i konkurransen om faglege og administrative stillingar ved universitetet. Nye folk, nye tonar og ein ny stil.⁶ Og dei nye var yngre folk som ofte vart intellektuelt skolerte og filosofisk oppdaterte på ein måte som den etablerte embetsstand hadde vanskar med å takle.

Det som byrja på 1800-talet og toppa seg i 1884, fekk såleis ei forsonande fullending mot slutten av 1960-talet: Dei folkelege rørslene ved dei folkelege elitane inntok universitetet, embetsstandens høgborg. Slik eg opplevde det den gong, og slik eg også ser det i dag, representerte dette det andre steget i ei forsoning mellom universitet og folkedanning⁷ – for å tale i hegeliske tunger (i eit kohtsk perspektiv)!

Eg veit ikkje om nokon som i desse åra refererte til 1905 i politisk samanheng. Men mange var klar over «kor dei kom frå» og ganske mange var vel medvitne om den rolla som dei folkelege rørslene spela som bakteppe for det dei sjølv gjorde – den sentrale posisjonen som studentmållaget hadde i dei åra, er ein god indikator på dette. Det same kan seiast om PAG – populistiske arbeidsgrupper – der termen «populisme» i den tids språkbruk nettopp refererer til demokratiske og folkelege rørsler av det slaget som har prega moderniseringssprosessane her i landet; og ein var vel medvitne om denne samanhengen.⁸

Såleis kan vi, lett metaforisk, tale om ein akse frå 1884 til 1968. Dialektikken mellom den universitære embetsstanden og dei folkelege rørslene vart «forsona», ikkje berre politisk som i 1884, men også sosio-kulturelt, ved dette inntoget av folkelege elitar på universitetet. Vi fekk førelesingar om Hegel på dialekt og filosofiske avhandlingar på nynorsk – til skrek og gru for salig Monrad, som visseleg må ha rotert i si grav!

Så langt om det forsonande! Før eg seier noko om ny splid langs andre dimensjonar, skal eg stoppe opp ved filosofien og norske filosofar – ikkje berre fordi eg sjølv enda opp som filosof, men fordi filosofien, og filosofane, kom til å spele ei avgjerande rolle, også hos oss her til lands, og også etter kvart ved Det historisk-filosofiske fakultet ved Universitetet i Bergen. Ikke berre Marcuse og Habermas, men også Næss og Skjervheim og andre.

Filosofi for folket

Den norske embetsstand var maktig. Men ikkje spesielt sterkt uti det filosofiske. Så hadde då også Schweigaard gjort reint bord overfor den slags unyttig spekulasjon – til protest frå sakførar Vinje, men med rituell tilslutning og lovprising av framståande universitetsprofessorar, fram til Jens Arup Seip og Johan Torgersen (jf. Skirbekk 2002:57-75).

Så skjedde då heller ikkje fornyinga av norsk filosofi i regi av den christianske embetsstand: Oslokulen i filosofi, med Arne Næss i brodden, var ein skarrande skare – andre kom frå Stavanger, Bodø, Arendal og Voss. Nye paradigme fordrar nye folk, som etter ei kuhnsk oppskrift.⁹

Det var gjerne fleire ting som gjorde at filosofien og filosofane kom til å spele ei viktig rolle. Eg skal kort nemne noko av dette (jf. Skirbekk 2002, s. 114-124).

Dei norske gründerane – frå Næss, Tranøy, Skjervheim og framover – var som filosofar politisk motiverte allereie i utgangspunktet, i og med Krigen, det vil seie: Den andre verdskrig. Dei vart ikkje politiserte i mogen alder, t.d. ved Vietnam-krigen, slik det skjedde med mange kollegaer i andre land.

Dei norske gründerane var dessutan allereie i utgangspunktet vitskapsfilosofisk interesserte. Dei såg vitskapane som viktige og interessante, også filosofisk. Og dei meinte at filosofar burde forhalde seg til andre forskrarar og det dei driv på med. Slik vart det gjennomgående eit nært forhold mellom filosofane og folk i andre fag – sjølv sagt ikkje med alle, men med ein god del.

Dette innebar at filosofane var motiverte både for tverrfagleg samarbeid og for gjensidig fagkritikk. Dette innebar dessutan at filosofane var positive til det å vere med i den offentlege debatten i aviser og andre diskusjonsforsa. (Arne Næss' klassikar, *En del logiske emner*, var langt på veg motiveret av ein visjon om å fremje ein sakleg offentleg sfære, med motstandskraft mot totalitære ideologiar og emosjonelle demagogar.) Filosofane kunne stridast om det meste – og det gjorde dei – men på desse områda var dei samstemte. Då slagorda om politisering og fagkritikk kom på dagsordenen, vart dei ikkje tekne på senga (slik det skjedde med kollegaer i andre land, også i grannelanda våre).

Men det var meir enn som så, og då kan vi flytte oss til Universitetet i Bergen, tidleg på 1960-talet: Her hadde Knut Erik Tranøy nyleg gått inn i professoratet, samtidig som det vart lagt til rette for ein fruktbar holmgang (*Auseinandersetzung*) mellom såkalla analytisk og kontinental filosofi – ofte med

utgangspunkt i seminar og diskusjonar om skriftene til den seine Wittgenstein og den tidlege Heidegger.¹⁰ Dette munna ut i ei felles filosofisk forståing, som ein i ettertid kan omtale som ein kantiansk prakseologi (jf. Skirbekk 1983). Terminologien får vere som den vil, det vesentlege er følgjande: Ved denne brytningane kom ein fram til ei viss forsoning mellom analytisk og kontinental tenking – skal vi seie, mellom begrepsanalyse og refleksjon, dei to grunnkompetansane i fagfilosofien. Eller også: ein kom fram til eit felles syn på rasjonalitet som forpliktande og situert, både-og. Tolkinga og vektlegginga kunne variere, men likevel var det blant dei sentrale aktørane ein rimeleg konsensus på dette avgjerande punktet. Og dermed var vegen open for ein udogmatisk læringsprosess frå Kant over Hegel til Marx. Då Marx kom på moten, som innslag i studentopprøret, var ein vel budd.

Så kan ein legge til at opplegget med filosofihistorie og logikk til examen philosophicum hadde ein dobbel effekt i denne samanhengen: Det innebar at filosofane som underviste i dette, måtte tileigne seg ei brei filosofisk danning, samtidig som dei måtte lære å snakke om filosofi slik at folk forstod kva det gjekk ut på. Dei kunne ikkje, som tyske *Ordinarien*, tillate seg å tale intern fagsjargong, som frå eit elfenbeinstårn.¹¹

Dessutan auka studenttalet, og det innebar at det både vart fleire stillingar for norske filosofar og flere studentar som vart eksponerte for denne typen filosofihistorie og logikk – seinare også vitskapsfilosofi: allmenndanning og kritisk tenking, på same tid.

Derfor var det ikkje så underleg at filosofien og filosofane kom til å spele ei viktig rolle under oppstarten av det såkalla studentopprøret. Og som ventande var, kunne dette føre til ei blanding av irritasjon og animositet hos kollegaer i fag som var mindre i vinden. Ikkje minst var forholdet til den eldre garde på Historisk og Klassisk institutt til tider lett betent – noko anna var knapt å vente, i møtet mellom frispråklege og sjølvmedvitne ungfilosofar, med Habermas på tunga, og universitetspolitisk dyktige ekspertar på noregssoga og løyndarmøte i Stortinget, med Seipske maktbegrep i blikket.¹²

«Den vackraste visan»

Kva skjedde eigentleg – i hine harde, men spennande år? Eit godt spørsmål, som det heiter, og kjeldene er mange, samtidig som dei skriftlege kjeldene heller ikkje er tilstrekkelege. Det siste poenget har særleg to årsaker: Mangt av det som skjedde på instituttplan, var ikkje heimla i gjeldande vedtekter, det vil seie, det

var ikkje nedfelt på offisielle papir som er tilgjengelege som kjelder i sentrale arkiv. Ein gjorde ikkje alltid det ein vart beden om, for å seie det slik. Derfor er lokale arkiv, på instituttplan, viktige som kjelder. Men dessutan skjedde det mangt som aldri kom på prent – det kunne gjelde det som skjedde i instituttråd, og det galdt det som hende og vart sagt på dei talrike seminar og kveldssete rundt omkring, der ein på den tid ikkje tala «small talk», men fag og politikk. Mange av aktørane, slik som Jakob Meløe og Hans Skjervheim, tala og samtala dessutan langt meir enn dei skrev – og den slags sokratisk verksemd er ikkje lett å forske på i ettertid. Ein forskar frå neste generasjon må derfor stø seg på vitnemål frå dei som den gong var til stades, med alle dei feilbarlege faktorar som ein då må rekne med.

Då er det på tide at eg sjølv står fram og vedgår min inkompetanse: Eg er ikkje historikar, eg har ikkje forska på dei hendingane og diskusjonane som vi no omtalar. Men i somme samanhengar var eg til stades. Det eg skriv i denne epistelen, gir seg derfor ikkje ut for å vere meir enn det det er: ei blanding av ein dokumentar og eit vitnemål for ein som såg det heile frå sin synsstad, frå haustsemesteret 1962 og framover – forankra i Filosofisk institutt ved Det historisk-filosofiske fakultet ved Universitetet i Bergen. Eg var med og eg har i ettertid hatt mange samtalar med andre som var med, om det som hende. Dessutan har eg eit visst utval av avisutklipp frå denne tida (og dei skal eg komme attende til). Det eg seier, har såleis status av feilbarlege hypotesar, som andre får ta over og prøve ut.

Når dette er sagt, vil eg samtidig hevde at slike personlege innspel likevel kan vere nyttige nettopp ved å lansere synsmåtar og omgrep som kan følgjast opp og kritisk prøvast ut av andre. Dessutan kan slike innspel formidle noko om stemninga, om temperaturen der og då. Feilbarleg alt saman, som sagt, men håpet er at yngre folk kan forske systematisk og reflektert på desse hendingane og diskusjonane. For truleg er det slik at mykje av det som skjedde den gong, enno er med å prege oss, på godt og vondt.

Men når den yngre garde av historikarar gir seg i kast med slik forsking, bør ein samtidig ta innover seg at det titt er slik at «den vackraste visan om kärleken» aldri kom på prent.

«Worum es geht ...» - og splid langs nye skiljelinjer

Eg seier det like godt på tysk, periodens førstespråk (nest etter nynorsk): kva dreia det seg om, i grunnen? Kva meinte dei og kva sa dei?

I *Universitetet i Bergens historie* les vi: «Påverka av den tyske filosofen Jürgen Habermas gjekk 68-arane til forsvar av salige Humboldts borgarlege fridomsideologi: Universitetet skulle vera heva over praktiske nytteomsyn, det skulle bli verande i 'elfenbeinstårnet'» (Forland 1996, s. 407). – Ja, tru det? Men eg vil nok meine at det er belegg for å hevde at det generelt sett ikkje var slik som denne utsegna seier. Elfenbeinstårnet var ikkje idealet! Det og meir til skal eg sannsynleggjere i det påfølgjande, der eg vil avslutte med fire provokative hypotesar om hendingar og diskusjonar på 1960- og 1970-talet – «tesar» som eg (i luthersk ånd) skal nagle på inngangsdøra til Det historisk-filosofiske fakultet, for å seie det slik.

Men aller først, ein annan merknad til den siterte utsegna: For kven var no desse 68-arane?¹³ Her er det sjølv sagt rom for ulike definisjonar og tolkingar. Det kan for eksempel vere nyttig å skilje mellom ein første og ein andre fase av det såkalla «studentopprøret» (eit opprør der også yngre lærarar var med, slik vi straks skal sjå):

(i) To fasar av «studentopprøret»

Når vi her talar om to fasar, er det tale om dominerande trendar. For sjølv sagt var det flytande overgangar. Og det vi seier har status som arbeidshypotese, ikkje som endeleg konklusjon. Med dette atterhaldet er påstanden som følger:

Vi kan tale om ein første fase prega av open diskusjon og iherdig skolering. På den eine sida, ein utbreidd tendens til å lytte til kvarandre og ta argument på alvor. Ser vi for eksempel på det konservative tidsskriftet *Minerva* og det radikale *Kontrast* (seinare *Pax tidsskrift*), vil vi finne at partane gjennomgåande er saklege og argumentative, og det hender at same person skriv begge stader.¹⁴ Alt i alt er det tale om eit diskusjonsvennleg klima. På den andre sida, ein utbreidd tendens til å skolere seg og orientere seg vidt og udogmatiskt. Det galdt både nye debattbøker og tyngre verk,¹⁵ ofte av filosofisk og samfunnskritisk art, gjerne med vekt på politisk teori og politiske utfordringar både i samfunnet og på universitetet. Når dette er sagt bør det leggast til at miljøet i utgangspunktet var lite og elitært. Men ikkje desto mindre er det grunn til å framheve at aktørane langt på veg såg på argument som noko som primært galdt ein sjølv, og ikkje berre som noko ein kunne bruke instrumentelt for å påverke andre og drive igjennom ei votering. Studentsamfunna vart såleis viktige fora, først i Oslo, seinare også i Bergen, og diskusjonane var gjennomgåande siviliserte.

Så kan vi tale om ein andre fase, då marxist-leninistane tidleg på 70-talet fekk hegemoni i mange viktige fora og såleis kom til å prege mykje av studentpolitikken. Ytringar og argument vart her gjennomgåande oppfatta som strategiske innspel i ein interessekamp, tolka som klassekamp. I staden for opne og sakleg ambisiøse seminar og studiar av politisk relevant faglitteratur, vart det arrangert einspora studiesirklar til dogmatisk innlæring av dei rette standpunkt. Diskusjonane vart forvandla til maktkamp, og studentsamfunna vart øydelagde.¹⁶

I utgangspunktet er det sjølvsagt både legitimt og viktig å fokusere på spørsmålet om makt, makt av ymse slag, symbolsk makt så vel som økonomisk og institusjonell makt. Men no vart maktperspektivet eineraðande. Ein såg bort frå «argumentets makt» og behovet for open diskusjon og meiningsdanning. Spørsmålet om forholdet mellom legitim og illegitim makt fekk eit dogmatisk svar: Eit postulert klassestandpunkt vart målestokk for rett og sant, og andre syn vart vurderte alt etter avstanden frå dette standpunktet. Den opne og frie sanningsøkinga vart utdefinert, saman med dei liberale rettsstatsprinsippa.

(ii) Moralsk skuld og intellektuelt ansvar

I ettertid har mange kritisert AKPml for moralsk svikt, med tilvising til bestialitetane under Stalin, Mao og Pol Pot – som ml-arane i si tid hylla kritikklaust (om enn på noko ulikt grunnlag). Greitt nok, ein moralsk svikt, utan tvil. Men dette hadde neppe stor innverknad på hendingane i Kina eller Kambodsja. Derimot fekk undermineringa av den opne og opplyste diskusjon varige skadeverknader i det norske samfunnet. Ser vi på verknadene, var den intellektuelle svikten meir fatal enn den moralske.¹⁷

Dette er eit viktig punkt.¹⁸ For ser vi på Stalin-Mao-PolPot-syndromet, framstår ml-arane som dei einaste skuldige. AKPml mot resten! Men rettar vi blikket mot det intellektuelle sviket – mot den instrumentelle og strategiske undermineringa av den frie og kritiske argumentasjon – ser landskapet annleis ut: Dette råkar også leninistane i ulike avskygningar, medrekna dei vi kunne kalla silke-leninistane – dei som ikkje er militante, men som i det stille desavuerer den frie og kritiske argumentasjon, til fordel for interessekamp og påverknad av ulike slag. Her har vi også alle dei som av manglande intellektuell skolering ikkje ser den prinsipielle skilnaden på å overtyde (seg sjølv og andre) med argument og å overtale (andre) ved meir eller

mindre subtile former for påverknad, frå propaganda og indoktrinering til *public relations* og reklame. Silkeljenismen representerer såleis ei bru som førte breie grupperingar under den andre fasen av studentopprøret over til dagens medie-vridde nyliberalisme. Her er tunge profesjonar inne – journalistar, økonomar, samfunnsvitarar med sviktande intellektuell skolering, men også humanvitarar som manglar begrep og skolering for å kunne skilje mellom (kontingent) faktisitet og (forpliktande) gyldigheitskrav, og som derfor også er begrepsblinde for den implisitte nihilismen i deira eigen posisjon.

Her er *splid langs nye skiljelinjer*, ikkje ut frå klasse eller sosio-kulturell bakgrunn, men ut frå indre spenningar i det moderne prosjekt, der det stridige begrepet om rasjonalitet er grunnleggande (jf t.d. Skirbekk 2005).

(iii) Det grenselause universitetsdemokrati: ein trojansk hest for nyliberalistisk overstyring?

Kva dreia det seg om, med tanke på grunnmønsteret i synet på universitetet? Det er vanleg å vise til ei spenning mellom fire grunnsyn:

- Universitetet skal byggast opp rundt professorane, som uavhengige forskrarar.
- Universitetet skal institusjonelt og fagleg tilpasse seg til næringslivets behov.
- Universitetet skal som statsinstitusjon styrast politisk.
- Universitetet skal institusjonelt og fagleg styrast demokratisk ved alle som er ved universitetet.

Den enkle omtalen av «studentopprøret» går ut på at ein var mot dei tre første og for det siste. Men fullt så enkelt var det ikkje.

I første fase var kritikken av «professorveldet» langt på veg ei sak for tilsette i dei nye mellomstillingane, som framheva behovet for å dele på arbeidsoppgåvene etter kompetanse blant dei vitskapleg tilsette. Forsking, undervisning og administrasjon burde fordelast etter kompetanse og kapasitet. Og slik vart det, ofte med aktiv støtte frå professorane.¹⁹ Og her som ofte elles under «studentopprøret», var yngre i mellomstilling aktivt med.

Kritikken både mot ei tilpassing til næringslivet og mot ei politisk overstyring stod sentralt gjennom heile «studentopprøret», jamvel om det var ulike syn på korleis stat og marknad skulle oppfattast. (Universitetet var jo også ein statleg institusjon, så ein kritikk *en bloc* av staten som tenar for monopolkapitalen vann ikkje gjenklang hos alle, for å seie det slik.)

Det springande punktet var likevel synet på kva ei demokratisering av universitetet burde gå ut på. På den eine sida var det dei som argumenterte for eit «grenselaust» demokrati blant alle som var tilsette ved universitetet, administrativt og teknisk tilsette så vel som vitskapleg tilsette, forutan studentane. Dette vart sett på som eit spørsmål om «demokrati på arbeidsplassen». Men under dette argumentet låg det ofte ei avvising av det syn at vitskapleg verksemd er forskjellig frå andre gjeremål. På den andre sida var det dei som argumenterte for eit utvida demokrati, men ut frå kompetanse og funksjon, slik at dei sentrale faglege spørsmål burde ligge hos dei vitskapleg tilsette. Argumentet var at vitskaplege spørsmål berre kan avgjerast av dei som er vitskapleg kompetente – i utgangspunktet eit rimeleg robust argument. Men som mange vitskapsstudiar har vist, kan forskarane styrast og forførast av andre ting enn dei betre argument. Dessutan er det ein fare for at ei slik ordning kan føre til at fagmiljøa isolerer seg mot viktig fagkritikk frå andre fornuftige personar. Eit forsvar for fagleg autonomi utan eit opplegg med tverrgående fagkritikk står derfor ikkje så sterkt. På den andre sida vil argumentet om at vitskapleg verksemd i grunnen er som all anna verksemd, undergrave argumentasjonen mot politisk styring og mot tilpassing til næringslivet. Dei som på vitskapskritisk grunnlag gjekk inn for ei allmenn demokratisering av universitetet, utan særstilling for dei vitskapleg tilsette, kom derfor idemessig til å fungere som døropnarar for dei som på eit seinare tidspunkt gjekk inn for å tilpasse universitetet til «samfunnets behov». På dette punktet²⁰ kom dei vitskapskritiske radikalarane utsiktia til å legge til rette for den nyliberalistiske marknadstilpassinga med ekstern representasjon i universitetets styre og med finansiering ut frå ekstern registrering av ulike «produkt».²¹

Elles er det å merke at forholdet til samfunnet (i sosiologisk forstand) ikkje inngår i det nemnde firdelte skjemaet. Det vil seie, ein går gjerne ut frå at næringslivet representerer «samfunnet». «Samfunnsrepresentantar» er ofte næringslivsrepresentantar. Derved slører ein til den grunnleggende skilnaden i moderne samfunn mellom marknad og livsverd, mellom konsument og samfunnsborgar. – Så kan ein seie at det politiske system representerer samfunnet og samfunnsborgarane. Men jamvel dei politiske parti står i dag i eit vindskeivt forhold til mykje av det som rører seg i livsverda blant folk flest.

Dét betyr at kommunikasjonen mellom universitetet og personar og grupperingar i livsverda må tenkja annleis, t.d. ut frå eit begrep om «offentleg bruk av

fornuft» (Kant), det vil seie, med tanke på gjensidig meiningsutveksling og meiningsdanning – Habermas og den offentlege sfære kan tene som stikkord.²² Universitetets målsetjing om «formidling» må då oppfattast tilsvarande.

Lat oss her minne om at dette samfunnsansvaret stod sentralt i dei fleste grupperingane som prega den første fasen av «studentoppoprøret». Seinare vart dette positive samfunnsansvaret m.a. omtala som *mot-ekspertise*, eit ideal om forholdet mellom vitskap og samfunn, basert på gjensidig anerkjenning og sakleg dialog mellom ekspertar og lekfolk – ikkje på paternalistisk belæring eller leninistisk manipulasjon. Utgangspunktet var ei erkjenning av at vitskapen i form av etablert ekspertise kan fungere på ein måte som kan gi uheldige praktiske utslag (slik som utilsikta økologiske problem) og som kan verke politisk repressivt (både overfor legitime og viktige standpunkt og overfor utsette grupper). Kravet om *mot-ekspertise* var dermed eit krav om meir rasjonalitet, ikkje mindre. Diskusjonane om *mot-ekspertise* var såleis ein tidleg variant av dei vitskapsteoretiske debattane om korleis vi kan få ein betre dialog mellom forskarane og folk flest, mellom vitskap og samfunn.²³ – Dei som gjekk inn for eit utvida, men gradert demokrati på universitetet, til vern for fagleg integritet og autonomi, var også dei som gjekk inn for denne typen sakleg og dialogisk samfunnsansvar. Elfenbeinstårnet var ikkje eit ideal.

(iv) Fagkritikk og politisk dannning

Kva det dreia seg om? *Universitetsdemokrati* (i eit kapitalistisk samfunn) var eitt sentralt tema. Eit anna sentralt tema var spørsmålet om *opne studium*. Men i første fase var likevel ikkje dette spørsmålet så presserande, og grunnen kan vere at studentane den gong utgjorde ei lita og elitær gruppe, med bakgrunn frå eit studieførebuande gymnas (med 6 dagars skuleveke og tre framandspråk) og gjennomgåande med sterkt studiemotivasjon og evne til sjølvstendig arbeid.²⁴ Dette endra seg med aukande studenttilgang. Og med aukande studentmasse vart også *effektiviseringsproblematikken* eit presserande tema, og dette spissa seg til i samband med innstillinga frå den såkalla Ottosen-komitéen, som enkelt sagt hadde to hovudpoeng: (i) «Effektivisering» av universitetsstudia ved innføring av tidsrammer og (ii) opprettning av distrikthøgskular for å gi kortare «post-gymnasial» utdanning, særleg i økonomisk-administrative fag. I tillegg til Vietnam-krigen (og seinare EF-avrøytinga) var dette eit tema som sette fart på diskusjonen og som bidrog sterkt til den allmenne politiseringa på universiteta.

Til illustrasjon skal vi kort kommentere somme av hendingane som er knytte til Det historisk-filosofiske fakultet i Bergen:²⁵ Etter eit 6-timars seminar om Ottosen-komitéen der m.a. Hans Skjervheim hadde ytra seg kritisk (referert i *Bergens Tidende (BT)* 21.10.68), kom det til ein avisdebatt med Kristian Ottosen, som vara frå oktober 1968 til februar 1969.²⁶ Dette var før pressa vart «fristilt» på marknad og dermed tabloidisert.

Kort tid etter at denne debatten var over – 3.-6. mars 1969 – arrangerte Det historisk-filosofiske fakultet ei fagkritisk veke, der Ottosen-komitéen var eit sentralt tema. Det opna med eit stormøte i Engen kino, som vart skikkleg referert i pressa, både lokalt og nasjonalt. Overskriftene er i seg sjølv informative, så vi tar dei med – og dette er det som stod i avisene allereie neste dag, 4. mars:

BT (04.03.68): «Universitetet har ein politisk funksjon og eit politisk ansvar»; *Bergens Arbeiderblad (BA)* (04.03.68): «Et fritt universitet er enillusjon i et ufritt samfunn»; *Dagen* (04.03.68): «Universitetet skal ikke være en slags høyere yrkesskole»; *Dagbladet* («fra vårt Vestlandskontor», journalistens namn er ikkje nemnt): «Stor oppslutning om Bergen-studentenes seminar. Åpnet med plenumsmøte i går»; *Morgenavisen* (04.03.68): «Over 2000 studenter med på gruble-uke».

Så kom referat og omtale av resten av den fagkritiske veka: *Aftenposten* 06.03.69: «Bergen-studenter imot tidsrammer for filologien. 4 dagers debatt-seminar hadde stor tilslutning»; *BT* 06.03.69: «Vi ynskjer ikkje studentvelde i staden for professorveldet i dag – men godt samarbeid» (på fotografiet er desse med: stud.philol. Jan Byberg, cand.psychol. Steinar Kvale, universitetslektor Karl J. Teigen - jf. termen «studentopprør»).

Dagen etter at den fagkritiske veka var over, stod m.a. dette i *BT* (07.03.69):

Universitetsdebatten slutt

Seminarresolusjon vedtatt 432 mot 4 st.

På avslutningsmøtet i Engen kino for seminaret ved historisk-filosofisk fakultet i år, vart det med 432 mot 4 royster vedteke ein resolusjon, som gjekk ut på følgjande: «Vi går i mot innføring av obligatoriske tidsrammer for studia ved Det historisk-filosofiske fakultet. Vi går i mot studieordningar som vil kunne undergrave den råderetten som studentar og lærarar ved universitetet må ha over innhald, oppbygging og omfang av studiet.» Resolusjonen var underskriven av dosent Knut Helle, universitetslektorane Leiv Mjeldheim og Gunnar Skirbekk, og stud.polit. Egil Nysæter. [jf. termen «studentopprør»]. Gunnar Skirbekk sa at

det på bakgrunn av debatten på firedagars seminaret såg ut til å vera stor oppslutning om det syn som kom til uttrykk i resolusjonen. Fakultetet har i og med Aaraas-komitéens innstilling tidlegare sagt at det går i mot obligatoriske tidsrammer. Resolusjonen vart sett fram på møtet der professor Holbæk-Hansen, medlem av Ottosen-komitéen, var til stades. Og Holbæk-Hansen sa seg samd med innhaldet i resolusjonen.

Voteringsresultatet var oppsiktsvekkande – som for eit kommuneval i Romania under sovjet-styret! 432 mot 4, og eit professoralt medlem i Ottosen-komitéen blant motstandarane av Ottosen-komitéen. – På ei heilside om den fagkritiske veka (same dag i *BT*) kan vi m.a. lese dette:

Viktig seminar slutt

Det fire dagar lange seminaret ved Historisk-filosofisk fakultet ved Universitetet i Bergen er til ende. Studentar og lærarar har desse dagane kutta ut førelesingar og studier, og saman drøfta dei problem universitetet blir stilt overfor ved krava frå Ottosen-komitéen.

Det er første gong Universitetet i Bergen har arrangert eit seminar av denne karakter. Truleg er det det første seminar i sitt slag her i landet. Enno er inntrykka for ferske til at ein kan vurdere kor vidt seminaret oppfylte alle dei voner ein sette til det. På mange vis var seminaret positivt, sjølv om ikkje alle studentar la pensumlister til sides, og sjølv om ikkje alle lærarar møtte fram. Venteleg er det ikkje siste gong studentar og lærarar i fellesskap drøftar universitetets funksjon og målsetjing i samfunnet. Problematikken blir ikkje så lett uaktuell.

Dessutan har *Morgenavisen* ein omtale same dag (07.03.69): «Alminnelig tilfredshet med debattseminaret: Professor Holbæk-Hansen støtter resolusjon rettet mot Ottosen-komiteen»; og *BA* (07.03.69): «Distrikthøgskolene oppe til debatt på fakultetsseminaret». Og påfølgjande dag i *BT* (08.03.69): «Det er våknet en verdibevissthet hos studentene. Universitetsseminaret har skapt klimaskifte.» *Dagbladet* følgjer på den 10.03.69: «Historisk-filosofisk seminar imot obl. tidsrammer. Vedtar resolusjon mot studieordninger som undergraver råderetten for studenter og lærere».

Etter desse hendingane på fakultetsnivå skjedde det diverse ting rundt om på institutta. Mellom anna vart det uformelt lansert nye reglar for styre og stell ved Filosofisk institutt²⁷ – eit døme på at ikkje alt som skjedde på instituttplan kan ettersporast i sakspapira i centraladministrasjonen.

Hausten 1969 har ein universitetslektor (nemleg underskrivne), etter oppmoding frå studenthald, ein oppsummerande artikkel i studenttidsskriftet *Norsk Studentforum* (nr. 6, 1969), der det blir fokusert på fem punkt, som kan spissformulerast slik: (1) Danning – fritt studium (fridom under ansvar, fagleg og menneskeleg danning), ikkje tidsrammer; (2) Kunnskap og erkjenningsleende interesse – fagkritisk refleksjon, men ikkje utvendig politisering; (3) Mot-ekspertise – rasjonalitetsorientert og fagkritisk blikk på forholdet mellom ekspertane (universitetet) og folk flest (samfunnet); (4) Pedagogiske reformer – for fagleg effektivisering av studiet, med meir rettleiing og skriving, og med obligatoriske faglege krav (til vern mot ein marknadstilpassa fagprofil); (5) Demokratisering – blant dei fagleg tilsette, og ein rimeleg representasjon av studentar (andre grupper blir ikkje nemnde).

Viktige sider ved dei faglege og institusjonelle hendingane ved Det historisk-filosofiske fakultet i desse åra er omtala i Universitetets historie. Dei kjeldene eg her har vist til, er berre meint å skulle gi eit hint til supplering av biletet, med særleg blikk for dei universitetspolitiske diskusjonane og korleis pressa avspelar desse hendingane.

Slik eg ser det, er det imidlertid enno eit par ting som bør nemnast i samband med diskusjonane om Ottosen-komitéen: Når det gjaldt planane om å etablere distrikthøgskular, var det ei gruppe ved Det historisk-filosofiske fakultet som tok tak i dette, og det på to vis. (i) For det første med tanke på å sikre eit fagkritisk element i denne utdanning: I den samanheng vart det (i samarbeid med statsråd Kjell Bondevik og seksjonsleiar for distriktskular Ingjald Ørbeck Sørheim) oppnemnd eit utval for å utarbeide planar for såkalla «allmennfag» ved distrikthøgskulane. Formann var stud.mag.art. Kåre Rommetveit og sekretær universitetslektor Gunnar Skirbekk. Elles var instituttsjef Brynjulf Ottar og professorane Ragnar Rommetveit, Sverre Steen og Sverre Øvstedral med. Komiteen vart oppnemnt 12. august 1969 og leverte ei samråystes innstilling den 6. desember. Som tidsdokument er innstillinga av interesse, m.a. fordi innstillinga viser eit samfunnsansvar utover universitetet. (Då statsråd Bondevik omtala innstillinga i Stortinget brukte han termen «mot-ekspertise» for å klargjere kva det dreia seg om og kvifor det var viktig.) Men på grunn av ein desentralisert styringsstruktur vart innstillinga ikkje implementert slik det var tenkt frå departementet.²⁸ (ii) For det andre med tanke på dei distriktpolitiske og språkpolitiske sidene ved desse planane: I den samanhengen vart det (i samarbeid med

studentmållaga og lokale aktørar) sett i gang ein aksjon for å sikre at det også vart oppretta distrikthøgskular i nynorsk-kommunar.²⁹ Slik vart det distrikthøgskule i Bø i Telemark (der underskrivne sat med i styret dei første åra), og også i Volda. (Seinare vart spørsmålet om lokalisering og om fagleg profil utforma av andre krefter.)

Parallelt med planane om etablering av distrikthøgskular var det også planar om eit nytt universitet i Tromsø. Her kunne ein starte med reine ark. Med tanke på opplegget til examen philosophicum vart det i den samanheng utarbeidt faglege og pedagogiske planar med meir aktive læringsformer, med skriving og diskusjon. (Jamfør dagens seminarmodell i Bergen.) Av ressursgrunnar hadde det ikkje vori mogleg å få til slike reformer på dei etablerte universiteta,³⁰ men ved det nye universitetet i Tromsø kunne faglege og pedagogiske reformer av dette slaget lettare setjast ut i livet.³¹

Dette får rekke, og her er konklusjonen, slik eg ser det: Det gir ikkje god mening, som ein allmenn påstand, å seie at aktørane bak «studentopprøret», korkje i den tidlege eller seine fasen, gjekk inn for at universitetet skulle vere eit elfenbeinstårn. Den refererte dokumentasjonen går imot ein slik allmenn påstand og det langs tre dimensjonar:

- Sentrale aktørar gjekk frå første stund inn for å styrke det *fagkritiske* innslaget i dei enkelte familjøa, mellom faga, og mellom fag og samfunn.

- Samtidig var det frå første stund eit markant *samfunnsansvar*, med tanke på politiske spørsmål og med tanke på det å ta del i den offentlege debatten.

- Endleger var det frå første stund ein vilje til å *reformere og forbetra* det faglege og pedagogiske opplegget i undervisninga på ulike trinn.

Samla sett ligg dette rimeleg langt frå ideologien om eit elfenbeinstårn. Og Humboldt, var folk tilhengarar av Humboldt?

Ja, i den forstand at danning var viktig, også fagleg danning (ikkje minst i humanistiske fag), og i den forstand at slik danning sakleg sett er vanskeleg å kombinere med *standardiserte og korte tidsrammer*. I den grad dette stemmer, kan vi seie at aktørane forsvara humboldtske poeng (men det er vindskeivt å kalle dette ein «borgarleg fridomsideologi»).

Ja, i den forstand at *humanistisk grunnforskning i universitetsregi* ikkje bør påleggast for sterke institusjonelle føringar, samtidig – vel å merke – som gode forskingsmiljø krev *fagkritikk* både i og mellom fag og i forhold til samfunnet. Slik fagkritikk inneber at danningsbegrepet framstår som *tosidig*: det rommar både tileigning og kritikk³² – i eit moderne samfunn

må slik danning vere både politisk og kulturell, både-
og.³³

Dersom alt dette er Humboldt, så er det tale om ein moderne og fornuftig Humboldt, og ikkje om ein «salig» ideolog.

Med tanke på vår lokale historie ved Universitetet i Bergen kan det vere endå eit poeng å ta med i denne samanhengen. Som vi veit, mennesket lever ikkje av brød aleine – og dette er ein lærdom vi kan ta med oss frå dei folkelege rørlene utover på 1800-talet: Dei femnde vidt, frå religion til politikk. Og i det spenningsfylte samspelet mellom lutherske embetsmenn og folkelege elitar var kulturen viktig. Det galdt meiningskodar, verdiar og identitet. Kultur og historiske erfaringar er «tyngre stoff» enn det mange trur. *Culture matters*. I dei tidlege moderniseringssprosessane her til lands er det i så måte nedfelt to særegne erfaringar – spissformulert kan vi seie det slik: på den eine sida, ei erfaring av *kulturelt mangfold*, av «den andre» som blir verande den andre – synleggjort m.a. ved den norske tospråk-situasjonen – og på den andre sida, framveksten av ei *folkedanning* som i politiske termar er demokratisk og i kulturelle termar nasjonal.

Luthersk embetsmannstat og demokratiske og nasjonale folkerørsler – dette var også noko av bakteppet for det som hende ved og omkring Det historisk-filosofiske fakultet på 60- og 70-talet. Også inspirasjonane frå Humboldt må lesast inn i denne historiske konteksten, ettersom moderniseringssprosessane ter seg noko ulikt frå region til region og frå land til land. For eit historisk-filosofisk fakultet er det derfor viktig å ha eit fokus på spørsmålet om alternative moderniseringssprosessar, både for dei store og dominerande nasjonane og for vår nasjonale og lokale historie (jf t.d. Skirbekk 2001).

Fire tesar

Her kjem så dei fire «tesane» som eg annonsera tidlegare:

- «Studentopprøret» var ikkje berre eit studentopprør, men eit opprør ved studentar og tilsette i fellesskap.
- Studentopprøret (som ikkje er eit «studentopprør») var ikkje éi sak, men (grovtt sagt) to: først ein konstruktiv opptur og så ein destruktiv nedtur.
- Oppturen i første fase var korkje nostalgitisk humboldtiansk eller naivt politiserande, men på same tid danningsorientert, fagkritisk og samfunnsmedviten.
- Det destruktive i den andre fasen representerer ikkje primært eit moralisk forfall, men eit intellektuelt:

når alt vart tolka som strategisk maktkamp, vart den opne og opplyste diskusjon aktivt og effektivt underminert, til varig mein.

Ei framtid for humaniora?

Kva kan vi så lære av alt dette? Sikkert så mangt. Og fakultetet, som eit fakultet for humaniora, kva lærdom kan det trekke? Eg har tidlegare skrivi noko om strukturelle utfordringar for humaniora i moderne samfunn;³⁴ det skal eg ikkje gjenta her. Eg nøyer meg med å nemne nokre utfordringar som fakultetet kan og bør ta fatt i:

- *Skuleverket*. Ein bør interessere seg for det faglege innhald i den vidaregåande skulen, særleg i fag som historie, norsk og framandspråk. Det gjeld både kva elevane lærer og kvaliteten på det dei lærer.

- *Opptakskrav*. Ein bør drøfte spørsmålet om opptakskrav til studiet av humanistiske fag. Spesielt bør ein drøfte om det bør vere krav om tysk som andre framandspråk – eg skal ikkje ta argumentasjonen her, men viser til eit innlegg i *Språk i Norden* (Skirbekk 2006).

- *Fagprofil*. Ein bør ha eit fokus på alternative moderniseringssprosessar i Norden, i tråd med det eg nemnde innleiingsvis. Både av historiske og regionale grunnar, og med tanke på emnets internasjonale aktualitet, bør Fakultetet ha klar forskingskompetanse på denne problematikken.

- *Fagkritikk*. Den beste kvalitetssikringa er open, kompetent og sjølvkritisk fagkritikk i dei enkelte fagmiljø og på tvers av fagmiljøa. For at dette skal fungere på ein god måte, trengst det (i) høvelege institusjonelle rammer, (ii) adekvat skolering og (iii) ein diskursiv kultur. I første omgang kan ein t.d. legge betre til rette for at dei vitskapleg tilsette i større grad får høve til å lese og drøfte kvarandre (og ikkje berre lese det studentane skriv).

- *Forskingsetikk*. Det er eit behov for sjølvkritisk skolering, særleg med tanke på *tverrfagleg* kompetanse og kompetanse i *normative* spørsmål: Då eg kom til Fakultetet tidleg på 60-talet, hadde eg inntrykk av at forskarane gjennomgåande var nøyne med å halde seg til det dei kunne, i sitt eige fag, og at ein var varsam med å ytre seg om verdispørsmål. I dag opplever eg at situasjonen er ein heilt annan. Mange samarbeider tverrfagleg og mange ytrar seg om normative spørsmål,

også overfor det allmenne publikum. Men då er spørsmålet: Kva slags kompetanse trengst for å ytre seg utover grensene for eins eige fag eller om diverse normative spørsmål? Kva slags kompetanse trengst, og korleis kommuniserer ein overfor andre (ikkje minst overfor lekfolk) opplysningar om kva for kompetanse ein har og ikkje har? For å bli meir konkret: Kva for kompetanse (eller manglande kompetanse) har t.d. ein litteraturvitar når det gjeld forholdet mellom arv og miljø for menneskeleg åferd? Trengst det ikkje her ei rimeleg innsikt både i biologi og i diverse samfunnssfag, samt ein vitskapsteoretisk kompetanse til å drøfte forholdet mellom desse? I kva grad har ein litteraturvitar denne kompetansen? Og tilsvarende spørsmål dersom vedkommande for eksempel uttalar seg allment om utviklinga av moderne identitet. Eller ein idehistorikar uttalar seg om kva for argument, t.d. i diskusjonen mellom Habermas og ein analytisk filosof, som er filosofisk gode argument. Eller ein filosof uttalar seg om korleis barndomsopplevingar verkar inn på politiske holdningar, eller korleis innvandringspolitikken fungerer på arbeidsmarknaden.³⁵ – Når ein så gir seg til å omtale normative spørsmål oppi alt dette, blir det ekstra viktig å kunne forhalde seg profesjonelt til ulike begrepsspespektiv og ulike typar av normativitet og til korleis dei kan omtalast og kva som er rimelege argument for og imot. Dette er kanskje eit endå større problem i samfunnssfag enn i humaniora;³⁶ men så vidt eg ser er det også eit problem for humanistar, ikkje minst ved at folk i humaniora ofte gir uttrykk for kontekstualistiske syn eller fordekt desisjonistiske standpunkt når det gjeld grunnleggande gyldighetsspørsmål – noko som på den eine sida er fagleg problematisk og som på den andre sida har verdinihilistiske implikasjonar (og dét bør ein helst ikkje seie høgt til politikarane, som skal løyve pengar til humanistisk forsking). – Konklusjon? Ein bør innskjerpe dei forskingsetiske reglane som seier at ein forskar på adekvat vis må gjere det klart kva ein kan og ikkje kan og kva eins eige perspektiv har å seie for det ein uttalar seg om (i forhold til andre perspektiv). Ei implementering av denne regelen ville samtidig vere eit steg i retning av ein diskursiv kultur for fagkritikk både mellom fag og i forhold til samfunnet.

Til slutt, kort og oppsummerande, om den lærdom vi kan trekke frå hendingane på 60- og 70-talet: Lat oss aktivt og offensivt ta vare på den kompetente og sjølvkritiske fagkritikken. Og lat oss ikkje gløyme dei alternative moderniseringssprosessane som ført fram til 1905 og som utgjer noko av bakteppet for vårt eige fakultet.

Litteraturliste

- Almenningen, O., Hoel, O. L., Pilskog, G. M. og Tangen, H., 2003. *Studentar i målstrid*. Oslo: Samlaget.
- Forland, A. 1996. Universitetet i Bergens historie 1946–1996. I: Forland, A. og Haaland, A., *Universitetet i Bergens historie*. Bind 1, Bergen: Universitetet i Bergen, s. 190–546.
- Furedi, F., 2004. *Where have all the intellectuals gone?* London: Continuum.
- Gibbons, M., 1999. Science's New Contract with Society, *Nature*, Vol. 402. s. C81-C84
- Hellesnes, J., 2002. *Grunnane*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holst, C., 2005. Sosiologi, kritikk og politikk. *Nytt Norsk Tidsskrift* (3) s. 327-334.
- Kitcher, P., 2001. *Science, Truth, and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Losnegård, G. og Nupen, P. 2000. *Ordet er fritt!* Studentersamfunnet i Bergen 1934-1999. Bergen: Studentersamfunnet i Bergen.
- Nowotny, H., Scott, P. og Gibbons, M., 2001. *Re-thinking Science*. Cambridge: Polity Press.
- Skirbekk, G., 2001. Har vi ein språkleg utanrikspolitikk? *Nytt Norsk Tidsskrift*, s. 337-341.
- Skirbekk, G., 2002. *Undringa*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skirbekk, G., 2005. *Den filosofiske uroa*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skirbekk, G., (red.) 2006. *Språkpolitikk i Norden*. I: Breivik, T. (red.) *Språk i Norden*. Oslo: Språknemden i Norden: s. 87-105.
- Skirbekk, G., (red.) 1983. *Praxeology*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Sørensen, Ø., 2001. *Kampen om Norges sjel, Norsk idéhistorie* bd II. Oslo: Aschehoug.
- Tranøy, K. E., 1967. *Universitet – i Norge?* Bergen: Universitetsforlaget.

Noter

- 1 Eg takkar Erik Brown, Nils Gilje, Jon Hellesnes, Kjell S. Johannessen, Atle Måseide, Audunn Oltedal og Audun Øfsti for nyttige merknader til tidlegare versjonar av denne teksten.
- 2 Jf. nedanfor, med referanse til Hans Nielsen Hauge, Marcus Thrane, Søren Jaabæk og andre.
- 3 Eitt av dei første vedtak som universitetet fatta, var ei salomonisk fråsegn om at dansk skriftspråk er norsk når og fordi det vart brukt av nordmenn i Noreg. Jf. Øystein Sørensen (2001, s. 54-56), «Språklig kupp» Dessutan, det tok meir enn tjue år etter stortingsvedtaket om at landsmålet rettsleg var eit jamstilt språk, før det ved universitetet i Oslo, det einaste i landet, vart lov å bruke landsmål ved ein universiteteksamen. Jf. Olaf Almenningen et al. (2003, s. 54-59).
- 4 Lutheriske var dei både, både embetsmennene og lekfolk. «Pluralitetens faktum» oppstod innanfor ein og same konfesjon, ikkje som eit westfalisk forlik mellom konfesjonar.
- 5 Nettopp dette er ei mangelvare i mange land som slit med å få demokratiet til å fungere.
- 6 Då eg i 1957 skreiv meg inn ved Universitetet i Oslo, var det klart ein embetsmannsinstitusjon, i ånd og stil. Då eg i 1967 kom attende til Det historisk-filosofiske fakultet ved Universitetet i Bergen, etter eit års opphold i USA, hadde dei unge folkelege elitane inntatt institusjonen og sett sitt preg på universitetet.

- 7 Men kor lenge var Adam i paradis? På 80-talet vart den professorale embetsstand avskaffa, ikkje av radikale studentar, men av rasjonaliseringssideologar i riks-politikken. Og «populismen» vart omdefinert i samsvar med framveksten av ein begrepsfattig nyliberalisme og tabloide massemassa.
- 8 PAG (formelt oppretta våren 1971) var ei viktig gruppering ved Universitetet i Bergen (ikkje minst ved det historisk-filosofiske og det samfunnsvitskaplege fakultet), og også i Tromsø og Trondheim, men ikkje Oslo (ekvivalenten der var «Grønt gras» – kva seier dette om sosio-kulturell rekruttering?). Såleis vann forløparen til PAG, med Audunn Oltedal som leiar, valet i studentsamfunnet i Bergen i 1970, i konkurransen både med dei konservative og Raud Front (med SUFml; AKPml vart skipa 3 år seinare, i 1973). Jf. t.d. Gaute Losnegård og Paal Nupen (2000, t.d.s. 87); boka har nyttige referansar og kjeldetilvisingar.
- 9 Her er det det kuhnske poenget eg vil ha fram. Oslo-skulen utgjekk ikkje frå dei folkelege rørslene (med unntak av Ingemund Gullvåg), men dei utgjekk heller ikkje frå den universitære embetsstaden i Oslo.
- 10 Men repertoaret var sjølv sagt større: Husserl, Sartre, Merleau-Ponty, Strawson, Hampshire med fleire.
- 11 Examen philosophicum har alltid levd eit farleg liv! I andre land vart tilsvarende ordningar avskaffa – i Danmark skjedde det under studentopprøret. Men her til lands var det, kort sagt, ein allianse mellom verdikonservative professorar og fagkritiske studentar og yngre tilsette, som i fellesskap forsvara denne kombinasjonen av filosofihistorisk danning og semantisk språkkritikk. Likevel var ordninga, som obligatorisk ordning, avhengig av at dei ferske studentane opplevde at dette var meiningsfullt. Det var derfor eit viktig fagpolitisk argument at studentane (iflg. regelmessige intervju-undersøkingar) var meir positive til ordninga i etterkant enn i forkant, og at det gjennomgående var klart fleirtal blant førstesemesterstudentane for at examen philosophicum bør vere obligatorisk – til forundring og irritasjon for dei som helst ville rasjonalisere bort heile opplegget.
- 12 Og i ettertankens klare lys må det vel seiast at det var overtramp på både sider – uskikkelege handlingar, som når sitat frå Knut Kleves doktorgradsavhandling vart kløstra opp, til spott og spe, på inngangsdøra til Filosofisk institutt, eller når professor Kaartvedt i sin iver ikkje kunne sy seg for å nytte seg av irrgangar overfor universitetsdirektør Halvorsen for i løyd å få stoppa ei lærebok i filosofihistorie – truleg av frykt for kva denne boka kunne føre med seg overfor den oppveksande slekt - men i parentes sagt, ei lærebok som seinare m.a. er publisert i Usbekistan av Open Society Institute (inspirert av Poppers The Open Society and its Enemies) for å fremje demokrati og moderere sjelene. (Kjelde: forlagskjef Knut Lie ved Bergensavdelinga for Universitetsforlaget, under bordtale på julefesten for Fagbokforlaget i Fagerdalen.)
- 13 Studentsamfunnet i Bergen (der studentar frå Det historisk-filosofiske fakultet spelte ei viktig rolle) hadde sitt første politiske val hausten 1964 (med Asbjørn Bjørnset som formann) og det siste våren 1983. SUFml (frå 1973 AKPml) dominerte frå 1971 til 1980. (For ordens skull: eg er sjølv ingen «68-ar». Liksom dei filosofiske gründerane var eg politisk medviten og aktiv lenge før. Og «mappa mi» går frå 1965 til 1991.)
- 14 Som det framgår av referansane, er det særleg Oslo-miljøet (frå slutten av 50-talet og framover) eg har i tankane.
- 15 Dette kan etterforskast empirisk, jf. t.d. billegbøkene på Pax og serien «Le de Tanke» på Tanum forlag. Jf. også dei ulike filosofiske innspela, frå Hans Skjervheim, Dag Østerberg, Jon Hellesnes og andre.
- 16 Våren 1970 var medlemstalet i Studentsamfunnet i Bergen 1130; våren 1971 tok Raud Front over og allereie hausten 1972 var medlemstalet nede på 179. (Kjelde: Losnegård et al., 2000 s. 100.)
- 17 Stalin-kulten i AKPml hadde ein (anti-)intellektuell funksjon: det var ein «syrestest» på revolusjonær holdning. Vi kan tilføye: den som slukar denne kamelen, har lagt frå seg all kritisk fornuft (og er truande til det meste, i partiets regi). Dette viser samanhengen mellom intellektuell svikt og moralisk svik.
- 18 Men dette er sjølv sagt eit poeng av det grovkorna slaget, for det er (som nemnt i ftn ovenfor) ein overgang mellom det moraliske og det intellektuelle forfallet (noko vi m.a. kan observere når det gjeld ulike former for brott på normene for sakleg argumentasjon).
- 19 På Filosofisk institutt var det alt tidleg på 60-talet, etter initiativ frå professor Tranøy, knesett eit prinsipp om at alle vitskapleg tilsette skulle undervise på alle tre nivå: examen philosophicum, fagstudiet og frie forskingsseminar.
- 20 Spørsmålet om eventuelle faktiske samanhengar mellom anti-rasjonalismen i delar av studentrørsla og tilsvarende trekk i postmodernismen, og også i det nyliberalistiske og medie-vridde samfunn, er interessant, men innfløkt, og her trengst det meir forsking og meir drøfting. Jf. t.d. Frank Furedi (2004), som argumenterer for at universitetet rotnar på rot når dei vitskapsskeptiske får gjennomslag for at vitskap «ikkje er noko spesielt»
- 21 Jf. debatten om den nye «samfunnskontrakten» mellom forsking og samfunn (t.d. Nowotny et al. 2001).
- 22 Frå *Strukturwandel der Öffentlichkeit til Theorie des kommunikativen Handelns og Fraktizität und Geltung*.
- 23 Sjå Helga Nowotny et al. (2001). Jf. også Michael Gibbons (1999). Også t.d. Philip Kitcher (2001).
- 24 I boka *Universitet - i Norge?* (Tranøy 1967) drøftar Knut Erik Tranøy kor stor prosentdel av eit årskull som høyrer heime på eit universitet og antydar at det kan vere om lag 13 % av kullet. Dette var før masseuniversitetets tid!
- 25 Fordi eg bygger på eigne arkiv (særleg avisutklipp) og på eige minne, vil desse merknadene vere prega av min ståstad. Eg kan her berre oppmøde profesjonelle historikarar til å gå vidare med slikt kjeldemateriale.
- 26 Det opna med ein kommentar frå Ottosen, med kritikk av Skjervheim (BT 24.10.68), som fekk eit tilsvar frå meg (BT 26.10.68). Deretter kom følgjande innspel: Ottosen, 29.11.68 (innleget er stila til «Herr universitetslektor Gunnar Skirbekk» – slik var det den gong); GS 06.12.68; Ottosen 03.01.69; GS 11.01.69; Ottosen 28.01.69; og GS 01.02.69.
- 27 Tre av dei yngre ved instituttet, Kjell S. Johannessen, Gunnar Skirbekk og Audun Øfsti, var sentrale i den samanhengen.
- 28 Dagfinn Føllesdal og komiteens sekretær fekk i oppgåve å hjelpe til med å vinne gehør for innstillinga, men dei institusjonelle føringane lokalt var allereie for sterke.
- 29 Ein av støtteaksjonane var ei fråsregn frå eit rimeleg stort tal av fagleg tilsette ved Det historisk-filosofiske fakultet som sa seg villige til å stø distriktskular i nynorsk-strok ved å forelese på desse institusjonane.
- 30 Men lenge hadde vi ved UiB kollokviegrupper i tillegg til forelesingane, og arbeidet i gruppene og innleverte skriftlege referat vart kommenterte på forelesingane.
- 31 Underskrivne sat som leiar i utvalet som utarbeidde desse planane.
- 32 Jf. forholdet mellom filosofihistorie og logikk (semantikk) i den tidlegare examen philosophicum.
- 33 Dette er som kjent hovudpoenget i essayet om «eit dana menneske» av Jon Hellesnes (2002, s. 47-73).
- 34 «Krise i humaniora?», www.uib.no/People/hsvgs

Forsoning og splid. Hendingar ved og omkring Det historisk-filosofiske fakultet ved Universitetet i Bergen på 60- og 70-talet i lys av «hundreårsmerkinga»

- 35 Er dette noko nytt, eller har det røter attende til anti-rasjonalismen rundt AKPml og silke-leninistane?
- 36 Jf. Cathrine Holst om mangel på profesjonell behandling av normative spørsmål i samfunnsfaglege miljø, i Holst (2005).

Humaniora i nasjonen Nasjonen i humaniora

*Det historisk-filosofiske fakultets bidrag
til hundreårsmarkeringen
Norge 1905-2005*

KNUT ANDREAS BERGSVIK, OLE-JØRGEN JOHANNESSEN,
KARI GAARDER LOSNE DAHL, HANS KNUT SVEEN
og HANS-JAKOB ÅGOTNES (red.)

UNIVERSITETET I BERGEN 2007